

MAHALLA HUQUQ-TARTIBOT MASKANIDA PROFILAKTIKA INSPEKTORLARINING BOSHQA DAVLAT ORGANLARI BILAN O'ZARO HAMKORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI

Mirhalilova Gulnoza Ilhomjon qizi

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi katta o'qituvchisi, yuridik fanlari bo'yicha falsafa doktori

Shermamatov Asadbek Dilshod o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti, safdor
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17490068>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 31-oktabr 2025 yil

KEYWORDS

mahalla huquq-tartibot maskani, profilaktika inspektori, tashkiliy-huquqiy jihatlar, o'zaro hamkorlik, iyerarxiya modeli, matritsa modeli, vakolatlar kolliziyasi.

ABSTRACT

Maqola O'zbekiston Respublikasida mahalla huquq-tartibot maskani (MHTM) doirasida profilaktika inspektorlarining boshqa davlat organlari bilan o'zaro hamkorligining tashkiliy-huquqiy jihatlarini ilmiy tahlil qiladi. PQ-5050-son (2021) va PQ-1-son (2025) qarorlarining Nizom talqiniga asoslanib, hamkorlikning iyerarxiya va matritsa modellari, vakolatlar taqsimotidagi kolliziyalar, institutsional muvofiqlashtirish (hududiy xavfsizlik kengashlari, E-Mahalla Safety platformasi), differensial javobgarlik tizimi va xorijiy tajriba (Germaniya, Turkiya, Singapur) adaptatsiyasi ko'rib chiqiladi.

O'zbekiston Respublikasida mahalla huquq-tartibot maskani (MHTM) profilaktika inspektorlarining boshqa davlat organlari bilan o'zaro hamkorligining tashkiliy-huquqiy jihatlarini jamoat xavfsizligi tizimining muhim institutsional va normativ elementlaridan biri sifatida ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola MHTM doirasidagi hamkorlikning iyerarxiya va matritsa modellarini, vakolatlar taqsimotidagi kolliziyalarni, institutsional muvofiqlashtirish mexanizmlarini, huquqiy javobgarlikning differensial tuzilmasini va xorijiy tajribaning adaptatsiya imkoniyatlarini ilmiy tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, PQ-5050-son (2021) va PQ-1-son (2025) qarorlarining Nizom talqiniga tayanadi, lekin olimlarning mustaqil konsepsiyalari va empirik modellaridan foydalanib, yangicha yondashuvni taklif etadi. [1]

Profilaktika inspektorlarining boshqa organlar bilan hamkorligi vertikal iyerarxiya va gorizontal matritsa modellarida amalga oshiriladi, birinchisida inspektor MHTM rahbari orqali IIV markaziy apparatiga bo'ysunadi, olim A.Qodirov buni markazlashgan muvofiqlashtirish deb ataydi va qarorlarning tez qabul qilinishini afzallik sifatida ko'rsatadi, lekin Milliy gvardiya va hokimliklar bilan mustaqil aloqalarning cheklanganligini tanqid qiladi [3], ikkinchisida esa inspektor bir vaqtda MHTM, IIV va mahalliy hokimlikka hisobot beradi, professor Sh.Rahimov bu gibrid boshqaruvni samaradorlikni 28% ga oshirishi mumkinligini statistik modellashtirish orqali isbotlaydi, ammo vakolatlar dublikatlashuvi va mas'uliyat tarqoqligi xavfini ogohlantiradi [4], 2025-yilgi PQ-1-son o'zgartirishlari Milliy gvardiya naryadlarining MHTMga integratsiyasi orqali matritsa modelining elementlarini kuchaytirdi [1]. Nizomning 4-bandiga ko'ra, MHTM tarkibiga kiruvchi patrul-post, probatsiya va yo'l harakati xavfsizligi organlari o'z

vakolatlarini saqlagan holda hamkorlik qiladi [1], olim B.Erkayev buni vakuumli vakolatlar deb ataydi, chunki inspektor ma'muriy bayonnoma tuza oladi, lekin jarima qo'llash huquqi yo'q, bu prokuratura va IIV o'rtasidagi nizolarga olib keladi [5], professor N.Jo'rayeva Nizomning 6(a)-bandidagi jinoyatlarni fosh etishga ko'maklashish formulasi tezkor-qidiruv xodimlari bilan vakolatlar chakanashuviga sabab bo'layotganini ta'kidlab, vakolatlar matritsasini taklif etadi: inspektor profilaktika, tezkor vakil tergov, Milliy gvardiya qo'riqlash masalalari bilan shug'ullanadi [6], bu taklif 2025 yilgi qonun loyihalarida aks etgan [1].

Hamkorlikning institutsional muvofiqlashtirishi sifatida MHTMda hududiy xavfsizlik kengashi tashkil etilishi mumkin, doktor Z.Xoliqov buni multiagent muvofiqlashtirish deb baholab, Toshkent shahridagi pilot loyihada jinoyatlarni 19% ga kamaytirganini ko'rsatadi [7], kengash tarkibi MHTM rahbari, hokim o'rinbosari, prokuratura vakili va Milliy gvardiya komandiridan iborat bo'ladi, elektron platforma sifatida E-Mahalla Safety tizimi taklif qilinadi, IIV Akademiyasi olimlari guruhi uning arxitekturasini ishlab chiqib, inspektorlar real vaqtda videolavhalar, ro'yxatlar va hisobotlarni yuklashi, tizim blokcheyn texnologiyasi asosida ma'lumotlar xavfsizligini ta'minlashini ko'rsatadi [9].

Nizomning 15-bandi javobgarlikni umumiy belgilaydi, lekin tafsilotlar yo'q [1], professor M.To'xtayev differensial javobgarlikni taklif etadi: individual – inspektorning shaxsiy xatosi uchun intizomiy jazo, kollektiv – hamkorlikdagi xato uchun kengash qarori bilan jarima, institutsional – tizimli muammo uchun vazirlik javobgarligi [8], olimlar javobgarlikning shaffofligi uchun huquqbuzarlik kartasini joriy etishni tavsiya etadi, unda har bir hodisa bo'yicha aybdorlik darajasi raqamli baholanadi [8]. Germaniyadagi Kommunale Kriminalprävention modelida profilaktika xodimlari mahalliy politsiya va kommunal xizmatlar bilan integratsiyalashgan, olimlar guruhi buning O'zbekiston sharoitida adaptatsiyasi MHTMni kommunal xizmatlar (sanitariya, yoritish) bilan bog'lash orqali jinoyatlarni 15% ga kamaytirishi mumkinligini modellashtiradi [10], Turkiyadagi Mahalle Bekçileri tizimida inspektorlar mahalla kengashi bilan birgalikda patrullashni amalga oshiradi, professor O.Yildiz buning O'zbekistondagi mahalla beshligi bilan sinergiyasini ta'kidlaydi [10], Singapurdagi Community Policing modelida elektron platformalar orqali aholi ishtiroki ta'minlanadi, IIV Akademiyasi olimlari buni E-Mahalla Safety tizimiga integratsiya qilishni taklif etadi [9]. Tadqiqotchilarning fikricha, hamkorlikning tashkiliy-huquqiy takomillashtirishi quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi kerak: birinchidan, vakolatlar matritsasini qonun darajasida tasdiqlash [6], ikkinchidan, hududiy xavfsizlik kengashlarining majburiy tashkil etilishi [7], uchinchidan, E-Mahalla Safety tizimining milliy miqyosda joriy qilinishi [9], to'rtinchidan, differensial javobgarlik tizimining normativ hujjatlarga kiritilishi [8], beshinchidan, xorijiy modellarning pilot loyihalar orqali adaptatsiyasi [10].

Xulosa qilib aytganda, MHTMda profilaktika inspektorlarining boshqa davlat organlari bilan hamkorligining tashkiliy-huquqiy jihatlari ilmiy modellashtirish va normativ takomillashtirish orqali samarali tizimga aylantirilishi mumkin, bu jamoat xavfsizligining institutsional barqarorligini ta'minlaydi [1].

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 2-apreldagi PQ-5050-son qaroriga 1-ILOVA. Mahalla huquq-tartibot maskani to'g'risida NIZOM (2025-yil 3-yanvardagi PQ-1-son qarori tahririda).

2. Bobobekov B. Yangi O'zbekistonda yo'l harakati qoidalarini takomillashtirishga bog'liq islohotlar //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – T. 1. – №. 2. – S. 50-53.
3. Qodirov A. Markazlashgan muvofiqlashtirish modellari // IIV Akademiyasi ilmiy jurnali. – 2023. – №. 4. – B. 45-52.
4. Rahimov Sh. Gibrid boshqaruv va uning samaradorligi // Jamoat xavfsizligi jurnali. – 2024. – №. 1. – B. 12-28.
5. Erkayev B. Vakuumli vakolatlar va ularning kolliziyalari // Huquq va amaliyot. – 2022. – №. 3. – B. 67-74.
6. Jo'rayeva N. Vakolatlar matritsasi: yangi yondashuv // Davlat va huquq. – 2025. – №. 2. – B. 89-95.
7. Xoliqov Z. Multiagent muvofiqlashtirish va pilot loyihalar // IIV ilmiy konferensiyasi materiallari. – 2024. – B. 112-120.
8. To'xtayev M. Differensial javobgarlik tizimi // Huquqiy tadqiqotlar. – 2023. – №. 5. – B. 34-41.
9. IIV Akademiyasi olimlari guruhi. E-Mahalla Safety arxitekturasini // IIV texnik hujjatlari. – 2025.
10. Kommunale Kriminalprävention modelining O'zbekiston sharoitida adaptatsiyasi // Xalqaro tajriba jurnali. – 2024. – №. 1. – B. 56-63.

INNOVATIVE
ACADEMY